

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА СОТ

В статті досліджуються вимоги СОТ щодо створення інтеграційних угруповань, врахування вимог окремими угрупованнями, особливості правил для країн, які розвиваються, та проводиться порівняння торговельних угод та правил СОТ. Проаналізовано вирішення торговельних суперечок, виокремлено основних їх ініціаторів з врахуванням участі в інтеграційних процесах, наголошено на неточності окремих понять та можливості їх впливу.

Ключові слова: регіональні торговельні угоди, міжнародна економічна інтеграція, світова організація торгівлі, інтеграційні угруповання, торгові бар'єри, преференції.

KRYVENKO N.

National scientific centre "Institute of Agrarian Economics"

INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION AND WTO

The growth of the number of integration groups is observed on almost all continents, their functioning is regulated by WTO rules and regional trade agreements. It should be taken into account that a significant number of countries are or want to become members of this organization, and this fact envisages the liberalization of trade among all its members, while international economic integration is only within the grouping. The unification between countries is observed for more than one decade, and already in 1945 there was a problem of integration groups, which remains relevant even today. Although the research shows that some scientists are rather ambiguous about the determination of international economic integration by individual international organizations, and they assess the analysis of its impact. However, the GATT / WTO rules remain basic to development of international economic integration and concern all countries. Moreover, particular attention should be paid to the integration peculiarities of developing countries, as well as the trade in services and the signing of regional agreements should be taken into account. In this article we considered the requirements of the GATT / WTO on the establishment of integration groups, the issues of trade barriers, the impact of integration groups on third countries. The inaccuracies of separate concepts and opportunities of influencing both the development of integration and trade with non-member countries have been highlighted, as well as measures that should eliminate or minimize negative impacts. The author analyzed the resolution of trade disputes, identified their main initiators taking into account participation in the integration processes. As the study showed, these countries are members of the most advanced trade and economic associations and the European Union itself. Particular attention was paid to the resolution of disputes caused by the creation of integration groups. The analysis shows that the special bodies of the WTO have a significant value for the development of integration processes, which regulate the formation and functioning of integration groups, which, if necessary, create special recommendations. WTO requirements remain important both for the development of integration and for multilateral trade, but we should focus on the content of certain provisions, which will allow taking into account internal interests in signing the regional trade agreements.

Постановка проблеми. Розвиток інтеграційних процесів супроводжується укладанням низки угод, створенням наднаціональних органів, усуненням торговельних бар'єрів, але в межах інтеграційних угруповань. Проте, діяльність СОТ спрямована на врегулювання багатосторонніх торговельних відносин, лібералізацію світової торгівлі, особливо важливим є питання недискримінації тощо. Оскільки і країни-члени СОТ створюють інтеграційні угруповання, то актуальним є питання впливу організації на розвиток міжнародної економічної інтеграції (МЕІ).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням правил СОТ та МЕІ займаються як зарубіжні так і українські вчені, зокрема Бернард Хокман, Морис Шифф, Юнічи Гото, Уінтерс Л. Алан, Чернишов С.В., Смбадян А.С., Муравйов В.І., Ісаченко Т.М. та ін., що підкреслює його актуальність особливо з врахуванням поглиблення МЕІ.

Мета статті. Розглянути правила СОТ щодо створення інтеграційних угруповань, виявити їх особливості та вплив на розвиток інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Об'єднання країн спостерігається не одне десятиліття, проте це не призводить до лібералізації торгівлі між усіма країнами. Варто зазначити, що проблема регіональних угод з'явилась ще у 1945 р. під час Гаванської конференції з торгівлі та зайнятості, де обговорювались пропозиції США щодо створення Міжнародної торговельної організації (МТО), яка через опір європейських країн (передусім Англії, Франції, Бенілюксу) не була створена. При цьому США, заперечуючи будь-які преференції, погодились з можливістю створення митних союзів (МС), але в їх пропозиціях не йшлося про можливість створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). У 1947 р. як тимчасовий вихід прийняли Генеральну Угоду з тарифів та торгівлі (ГАТТ), в основі якої була одна з частин Статуту організації МТО "Комерційна політика". Так, стаття І п.2 ГАТТ звільняє від застосування режиму найбільшого сприяння поступки, надані в межах діючих на той час регіональних преференційних угод (йшлося про преференції Британської імперії, Французького Союзу, країн Бенілюкс, США у торгівлі з Чілі та її сусідами, а також - надані Лівано-сирійським МС Палестині та Трансїорданії). При цьому зазначалось, що преференції не можуть бути вищими існуючих на момент підписання ГАТТ рівня. Також значення цих пільг значною мірою було нівельовано внаслідок переговорів щодо зниження мит, які проходили в межах ГАТТ. До речі, створення

ЗВТ чи МС не торкається преференцій, наданих відповідно до п.2 ст. I ГАТТ [1, с.66-69]. Гаванська хартія була першим документом, який регламентував процеси створення ЗВТ, що і стало змістом статті XXIV ГАТТ [2, с. 110]. Створення ГАТТ не зменшило привабливості двосторонніх або регіональних підходів до міжнародної торгівлі відносно. [3, р. 51]. Отже, з 1945 р. і до нині питання МЕІ продовжує обговорюватись у світових організаціях, чим підтверджується її вагоме значення та вплив як на членів угруповання так і треті країни.

Взагалі розвиток міжнародно-правових форм економічної інтеграції та появу великої кількості угруповань забезпечило створення протягом XX ст. міжнародно-правової бази для економічної інтеграції, в основі якої лежить система ГАТТ/СОТ [4, с.342]. Ісаченко Т.М. зазначає, що в якості одного з інструментів регулювання торгівлі і в кращому випадку в якості доповнення до режиму найбільшого сприяння (РНС) велика кількість членів СОТ використовує регіональні торговельні угоди (РТУ). При цьому активізація РТУ створює нові сфери регулювання, можливості та ставить нові завдання перед СОТ [2, с. 108].

Разом з тим, на думку Ю.В.Шишкова, крім того, що вчені дозволяють спрощено трактувати МЕІ, ще більше до цього вдаються практики. Дане явище ототожнюється з формуванням регіональних торговельних блоків у виданнях Всесвітнього банку, ООН, СОТ. Країни вважаються інтегрованими або тими, що інтегруються лише уклавши договір про вільну торгівлю або МС, але тоді інтеграція не є реальним процесом нарощування господарської взаємозалежності та політичної взаємодії [5, с.20-21].

Хоча Гурова І., Єфремова М. вважають, що аналітики СОТ ґрунтуються на постулатах класичної економічної теорії про досконалість ринкової конкуренції, відсутність державного регулювання в економіці, про абсолютну визначеність і досконалість інформації. СОТ здійснює моніторинг двох форм інтеграції – ЗВТ та МС, при цьому аналіз впливу МЕІ на економіку членів угруповання обмежується розглядом торговельних ефектів відкритих Дж. Вайнером, а функції інтеграційних угруповань зводяться до вирішення проблем, які багатостороння лібералізація торговельної системи не може подолати. Такий підхід має статичний характер і не дозволяє вивчати сучасні угруповання, до складу яких входять країни, що розвиваються, оскільки їх економіка не відповідає критеріям класичної теорії та далека від досконалості [6, с.36]. Хоча особливо в останні роки спостерігається збільшення інтеграційних угруповань між країнами, які розвиваються, а також – різного рівня економічного розвитку.

Складалась думка, що із створенням СОТ (1995 р.) сформувалась ефективна система управління багатосторонніми торговельними відносинами, яка забезпечувала інституційну основу, що давала можливість урядам встановлювати спільні правила й проводити багатосторонні переговори стосовно зменшення торговельних бар'єрів. Проте, разом із цим розпочалася нова хвиля РТУ, що спричинило турботу стосовно збереження організацією провідної ролі в торговельній політиці і навіть можливості завершення періоду багатосторонності у торговельних відносинах [4, с.93]. Недарма вчені вважають, що засновники ГАТТ включили в Угоду положення, які дозволяють створення ЗВТ та МС через певні політичні реалії, як було зазначено у дослідженні “Регіоналізм та світова торговельна система”, опублікованого СОТ (1995 р.). Адже МС мають довгу історію (у 1547 р. було укладено МС між Англією та Шотландією) і багато країн не підписали б угоду, яка забороняла такі відносини, а також вважали, що МЕІ відповідає інтеграції в межах держави, тобто регіональні угоди не є небезпечними для інтеграції на світовому рівні [1, с.67, 68]. Питання впливу інтеграційних угруповань на торговельну систему та світову торгівлю стало предметом обговорення перших міністерських конференцій СОТ та діяльності Комітету з регіональних торговельних угод (КРТУ) СОТ, створеного у 1996 р. при Секретаріаті ГАТТ. Розробка принципів РТУ є одним із шляхів вирішення цього завдання, зокрема в межах угруповань їх члени можуть приймати на себе зобов'язання, які з часом будуть готові розповсюдити на всю багатосторонню систему, що стимулює конкуренцію та призведе до усунення необхідності в преференційних правилах визначення країни походження. Країни повинні впроваджувати принцип прозорості інформації по тарифах, заходах регулювання і правилах визначення країни походження, включених в угоди, при цьому останні необхідно нотифікувати у СОТ. Також є ймовірність досягнення домовленості, що всі РТУ будуть під постійним моніторингом і в них вноситимуться зміни відповідно до нових правил, які прийматимуть у СОТ [2, с. 118]. Гурова І. та Єфремова М. зазначають, що СОТ, яка розглядала регіональну та глобальну інтеграцію як альтернативи, пом'якшила відношення до першої через зростання торговельних угод країн, які розвиваються, зокрема лояльніший підхід відображається у доповіді про світову торгівлю за 2011 р. “СОТ та торговельні преференційні угоди: від існування до узгодженості” [6, с.38]. Проте експерти СОТ на початку XXI ст. були занепокоєні створенням інтеграційних угруповань, зазначаючи, що РНС майже п'ять десятиліть після створення СОТ є більше вже не правилом, а майже виключенням [7, р.19].

Разом з тим, призупинення багатосторонніх торговельних переговорів у межах СОТ було одним з важливих чинників, що призвели до швидкого збільшення кількості угод про вільну торгівлю [4, с.96]. Але наразі продовжується як зростання кількості інтеграційних угруповань, так і членів СОТ. Це підвищує значення вимог останньої щодо МЕІ, врахування наданих у разі необхідності рекомендацій та ін.

Так, СОТ вимагає щоб угоди щодо регіональної інтеграції суттєво лібералізували усю торгівлю і не спричиняли підвищення зовнішніх торговельних бар'єрів. Основною проблемою була неможливість досягнення консенсусу у СОТ стосовно відповідності угод вимогам організації, хоча було створено єдиний

Комітет з регіональних торговельних угод (CRTA, де як і в інших органах СОТ, рішення приймаються методом консенсусу) для їх розгляду. Також, практично не використовувались процедури СОТ по врегулюванню суперечок для подачі позовів щодо функціонування чи розробки угод про регіональну інтеграцію. Проте можливості такі існують, про що свідчить позов поданий Індією проти введення Туреччиною квот на імпорт текстильних виробів та одягу (1996 р.). Дохійська програма розвитку передбачає відкриття переговорів по правилах СОТ, зокрема і щодо привілейованих торговельних угод. [8, с.202-203]. Члени СОТ на Міністерській конференції в м. Доха визнали, що РТУ відіграють важливу роль в прискоренні економічного розвитку та лібералізації торгівлі, і наголосили на необхідності гармонізації правил багатосторонньої та регіональної торгівлі [2, с. 119].

Часом економісти вважають, що угода є прийнятною, якщо імпорт з третіх країн не знижується, але досвід показує, що схильність до такої торгівлі, виражена у відсотках реального ВВП зростала не дивлячись на зростання інтенсивності внутрішньорегіональної торгівлі. Оцінки наслідків угод мають враховувати як наслідки для обсягів торгівлі, так – для умов торгівлі. Угоди приносять збитки не членам угруповання вже тому, що вони продовжують сплачувати імпорتنі мита на протипагу членам, внаслідок збільшення ринків підприємства останніх зменшують збитки. Розробити правило, яке гарантувало б, що позиція торговельної політики будь-якої угоди сприятиме підвищенню добробуту як членів, так і не членів угруповання неможливо. Члени СОТ спрямовують зусилля щоб угоди мали тенденцію до зниження зовнішніх торговельних тарифів, що є найкращим підходом до зниження потенційного збитку для усіх країн. Основним джерелом багатосторонніх правил по угодах є періодичні раунди переговорів щодо зниження торговельних бар'єрів, також це може доповнюватись зміцненням моніторингу з боку Секретаріату СОТ за економічними наслідками угод [8, с.202-203].

Питання інтеграційних угруповань оговорюється у ст. XXIV “Територіальне застосування – Прикордонна торгівля- Митні союзи та зони вільної торгівлі” Ч.ІІІ Генеральної угоди з тарифів та торгівлі ГАТТ [9]. Також одним з результатів Уругвайського раунду стало ухвалення Домовленості про тлумачення ст. XXIV Генеральної угоди з тарифів та торгівлі. В Домовленості про тлумачення ст. XXIV ГАТТ зазначається, що визначення загального обсягу мит та інших заходів регулювання торгівлі до і після створення МС має ґрунтуватись на повній оцінці середньозважених ставок тарифів та мит, причому вона має базуватись на статистиці імпорту за попередній репрезентативний період, яку надає МС, причому у вартісному та кількісному виразі за членами СОТ. За методикою, яка використовувалась для оцінки тарифних позицій під час Уругвайського раунду Секретаріат розраховує середньозважені ставки тарифів та мит, що стягуються. Діючі ставки мит будуть для цього митами та зборами, які використовуватимуть для розрахунків. Для повної оцінки обсягу інших заходів щодо регулювання торгівлі, кількісний вираз яких є складним передбачається вивчення окремих заходів, дій, охоплених ними торгових потоків та товарів [10, ст. XXIV: 5].

У 1996 р. створено Комітет з регіональних торговельних угод (КРТУ) для сприяння більшій ефективності та послідовності відношення СОТ до регіональних інтеграційних угод (РІУ), строгішої перевірки нових РІУ, нагляду над усіма угодами, з використанням одних й тих же критеріїв та пред'явленням продуманіших вимог щодо інформування та нотифікації. Крім того Комітет повинен був періодично перевіряти існуючі РІУ та міг би вирішувати деякі системні питання, які залишились після Уругвайського раунду. Ретельніша перевірка угод розглядалась як шлях забезпечення строгішої відповідності вимогам СОТ. Але і через шість років Комітет не приступив до виконання поставлених задач. Через відсутність чітких системних правил, намагання оцінити конкретні РІУ не були успішними, а також обговорення правил загальмувалось на питаннях, які призвели до розбіжності на Уругвайському раунді, тобто усуненні “інших обмежувальних заходів” та охопленні “в значній ступені усієї торгівлі”. До речі, до грудня 2000 р. КРТУ ініціював обговорення 86 угод, з яких 32 перейшли від попередніх робочих груп, і фактично проаналізував 62, не змігши завершити жодне дослідження. Неможливо сформулювати правила, які чітко розділяли б корисні чи шкідливі РІУ, але якщо вдаватись до цього, то потрібно робити послідовно через Комітет. Проте перед останнім стоїть проблема строків, тобто перевірки не зможуть вплинути на початкову форму угод або завдати їх публічному обговоренню, якщо вони на початку переговорів не були представлені на розгляд у СОТ [11, с. 334- 335]. Одна з проблем, що КРТУ поки не досяг значних результатів полягає у можливому зв'язку між його рішеннями та процедурою вирішення суперечок, а також суперечливою є інтерпретація правил СОТ відносно РТУ. До речі, інституційні проблеми виникають або через відсутність визначеного набору правил у СОТ, або через протиріччя між правилами СОТ та деяких РТУ [2, с. 119].

Хокман Б., Шифф М., Гото Ю. зазначають: “Неспособность Комитета по соглашениям региональной интеграции определить, соответствуют ли такие соглашения правилам ВТО, является серьезной проблемой. Многосторонние переговоры должны играть главную роль, способствуя лицам, потерпевшим ущерб от соглашений о региональной интеграции, использовать механизмы ВТО для снижения дискриминации” [8, с.204]. Шифф М. та Уінтерс Л.Алан вважають, що РІУ є офіційно санкціонованим, але умовним виключенням з правил ГАТТ про недискримінацію. Умови, які потрібно виконувати при створенні угруповань визначають та обмежують модель регіональної інтеграції у світі, проте вони не є задовільними і недостатньо строго виконуються, щоб забезпечити економічну вигоду, як для

членів, так і третіх країн. Якщо ГАТТ (1947 р.) не втручалась у внутрішню економічну політику, то СОТ (1995 р.) жорсткіше обмежує дії національних урядів, зокрема обсяг завдань та принцип "єдиного пакету" (single undertaking), коли країни повинні прийняти усі її правила, а не розглядати деякі з них в якості факультативних доповнень. До речі, режим недискримінації відносно різних джерел товару, що імпортується є ключовою ідеєю організації (ГАТТ), причому недискримінація досягається пред'явленням країнам-членам вимоги про взаємне надання РНС (за виключенням особливих обставин) [11, с.322-324].

У статті XXIV ГАТТ зазначається, що метою ЗВТ чи МС має бути сприяння торгівлі між складовими територіями, а не підвищення їх бар'єрів у торгівлі з іншими країнами (п.4). Також Угода не повинна перешкоджати створенню інтеграційних угруповань за умови: 1) що мита та інші засоби регулювання, які накладаються при їх заснуванні стосовно третіх країн не повинні бути в цілому вищими чи більш обмежувальними ніж загальний обсяг мит та засобів регулювання, які застосовувались на складових територія до інтеграції; 2) будь-яка тимчасова угода, що передбачає створення МС чи ЗВТ має містити план та графік їх утворення протягом розумного періоду часу [9, п.5]. Тобто угода розглядає питання торговельної політики та часу формування угруповань.

В Угоді зазначено, якщо певна Сторона вирішила вступити до МС, ЗВТ чи тимчасової угоди, то необхідно повідомити сторони, і надати їм інформацію, яка дозволила б підготувати необхідні звіти та рекомендації. Якщо після вивчення графіку та плану, включеного до тимчасової угоди, в процесі консультацій зі сторонами цієї угоди та враховуючи інформацію сторони вважають, що угода навряд чи призведе до створення МС чи ЗВТ протягом запланованого часу, або що такий період не є обґрунтованим, то сторони мають надати відповідні рекомендації учасникам Угоди. Вони не повинні продовжувати дію угоди чи вводити її в дію, якщо змінити її згідно з цими рекомендаціями вони не готові. Про суттєву зміну у плані чи графіку необхідно повідомляти країни, які можуть наполягати щоб відповідні сторони провели з ними консультації, якщо така зміна може уповільнювати або загрожувати утворенню інтеграційного угруповання [9, п. 7]. Також якщо тимчасова угода не включає план та розклад (параграф 5(с), Ст. XXIV ГАТТ), то робоча група повинна рекомендувати їх у звіті. Відповідно до Домовленості, усі повідомлення повинні вивчатися робочою групою з врахуванням ГАТТ 1994 та параграфу 1 Домовленості, і група має подати звіт про свої висновки Раді з торгівлі товарами, яка може надавати членам СОТ необхідні рекомендації. Якщо угоди тимчасові, то робоча група у звіті може надавати рекомендації стосовно запропонованих часових рамок та заходів, що є необхідними для завершення створення угруповання [10, п.7-8]. До речі, робоча група спостерігає за ходом виконання її рекомендацій, таке досить жорстке відношення до складання плану та графіку пояснюється тим, що угоди можуть використовуватись як привід для застосування дискримінаційних обмежень [1, с.73]. Зараз Комітет з регіональних торговельних угод розглядає усі повідомлення, і за результатами своєї роботи доповідає Раді з торгівлі товарами, а також розглядає регіональні угруповання, нотифіковані на основі спеціальних пільгових правил для країн, які розвиваються та ст. V ГАТС [12, с.8, 9]. Учасники тимчасових угод повинні повідомляти Раду з торгівлі товарами про суттєві зміни в їхньому плані та розкладі, яка має вивчати їх у разі необхідності [10, п. 9]. Прийняття жорстких правил ймовірно зумовлене тим, що в більшості інтеграційних угруповань строки дії попередніх угод значно відрізнялись, але це можна сказати і про строки розгляду тимчасових угод в робочих групах. При цьому країни, які інтегрувались могли і не давати згоду на створення робочої групи, зокрема у 1993 р. Канада, США та Мексика ратифікували договір про створення НАФТА, 1 січня 1994 р. він вступив в силу, і лише в січні 1995 р. його члени погодились на створення робочої групи. Також у 1995 р. склалась аналогічна ситуація, коли до утворення робочої групи відбулось розширення ЄС за рахунок Австрії, Швеції та Фінляндії. В таких випадках треті країни практично не можуть висловити свою думку щодо майбутнього створення чи розширення угруповань. Це можна пояснити значною мірою невизначеністю трактування низки положень ст. XXIV. Часто робочі групи затримувати розгляд тимчасових угод, і з 1980 р. було встановлено строк їх розгляду - від трьох місяців до чотирьох років. Тому через неоднозначність термінів країни, які вступають в угруповання, ймовірно не вважають себе зв'язаними існуючими правилами [1, с.73-74].

До речі в Угоді зазначено, що під МС слід розуміти заміну двох чи більше митних територій на одну так щоб мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі (в разі необхідності за винятком, дозволених згідно ст. XI, XII, XIII, XIV, XX) скасовувались відносно основної частини торгівлі між складовими територіями чи відносно основної частини торгівлі товарами, що походять з таких територій, а під ЗВТ - "групу з двох чи більше митних територій, на яких мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі (за винятком, в разі необхідності, дозволених згідно зі Статтями XI, XII, XIII, XIV та XX) скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями стосовно товарів, які походять із таких територій" [9, п.8]. Чернишов С.В. зазначає, що далеко не завжди угруповання відповідають пп. 5-8 ст. XXIV, хоча у п.1 Домовленості про тлумачення зазначена така вимога для визнання їх відповідними ст. XXIV. Автор наголошує, що до обов'язкових вимог не належить ключовий п. 4, відповідно до якого інтеграція не повинна призводити до збільшення перешкод для торгівлі з третіми країнами, тобто останні не можуть оскаржувати в судді СОТ законність таких дій угруповання (на загальних засадах, що погіршився доступ на ринок його членів) [12, с. 8]. У ст. XI -XV, XX йдеться про: допустимі

винятки із загального принципу скасування кількісних обмежень – ст. XI, обмеження для збереження рівноваги платіжного балансу – ст. XII, недискримінаційне застосування кількісних обмежень – ст. XIII, винятки із правил про недискримінацію – ст. XIV, домовленості із валютних питань – ст. XIV та загальні винятки – ст. XX [4, с.345]. З наведеного видно, що в Угоді зазначається про скасування інших обмежувальних засобів відносно основної частини торгівлі, без конкретизації, що викликає запитання.

В Домовленості про тлумачення ст. XXIV зазначено, що МС, ЗВТ й тимчасові угоди, що ведуть до створення останніх мають відповідати *inter alia* (серед іншого), положенням параграфів 5-8 зазначеної Статті [10].

Проте у положеннях ст. XXIV ГАТТ вживаються нечіткі формування, зокрема “основна частина торгівлі” (9, Ст. XXIV, п.8 а, і, b), “інші обмежувальні правила”, “розумний період часу” (Ст. XXIV, п. (5с)), які називають “каучуковою термінологією” у доктрині. Оскільки тлумачення таких формувань відрізняються, тому питання відповідності інтеграційних угруповань вимогам ст. XXIV вирішують органи ГАТТ [4, с.345-346]. Зокрема в Домовленості зазначається, що “розумний період часу” може перевищувати десять років лише як виключення і тому члени СОТ, учасники тимчасової угоди, повинні дати повне пояснення щодо його продовження Раді з торгівлі товарами [10, ст. XXIV: 5, п.3]. Тобто ГАТТ передбачає поступове створення угруповання через проміжну угоду (зазвичай не більше 10 років), хоча в дійсності, часто зустрічається укладання однієї угоди з поступовим введенням її в дію протягом 10 років з часу набуття нею чинності. Протягом цього періоду поетапно знижують мита країни-члени; запроваджуються перехідні правила визначення походження товарів та ін. [4, с.348]. До речі, на Уругвайському раунді кілька країн, зокрема Японія запропонували уточнити це поняття, проте консенсусу не вдалось досягти [1, с. 70]. І хоча було прийнято Домовленість про тлумачення статті XXIV, немає узгодженості що означає “практично для всієї торгівлі” (“основна частина торгівлі”), і чи це стосується частки фактичного обсягу торгівлі чи передбачається включення всіх основних секторів економіки [11, с.327, 4, с. 349]. У практиці інституцій ГАТТ/СОТ вважається, що це означає “м’яку” природу й означає, що якби відсоток торгівлі, до якого застосовується таке усунення, становив 90, то розглядати його як єдиний чинник, що необхідно взяти до уваги не можна. Це означає, що за межами режиму ЗВТ може бути до 10% обсягу торгівлі, країни-члени можуть встановлювати конкретний відсоток. До речі в окремих ЗВТ передбачається вилучення з режиму вільної торгівлі цілих секторів економіки, наприклад, сільського господарства [4, с. 349]. При чому більшість інтеграційних угруповань до теперішнього часу не змогли охопити повністю усю торгівлю, і вилучення зачіпають, як правило, певну частину сільськогосподарської продукції [12, с. 6]. У Домовленості про тлумачення визнається вплив інтеграції між країнами на розвиток світової торгівлі та його збільшення якщо відміна торговельних бар’єрів поширюється на всю торгівлю, і зменшується у разі виключення будь-якого важливого сектора торгівлі [10]. Крім того, невизначеність даного поняття (практично всієї торгівлі) ускладнювала роботу робочих груп, що розглядали документи по створенню угруповань, зокрема було прийнято рішення про відповідність Угоди про вільну торгівлю між Швецією та країнами Балтії, з якої виключено торгівлю сільськогосподарськими товарами, але була поставлена під сумнів відповідність Угоди між Швейцарією та країнами Балтії [1, с.69-70]. Тобто з наведеного видно, вагоме значення окремих понять та їх вплив на укладання РТУ, розвиток міжнародної інтеграції та вплив на треті країни.

Також не визначені тлумачення нетарифних бар’єрів в оцінці загального рівня торговельного обмеження та правил походження. Вимога про зняття “інших обмежувальних правил торгівлі” між членами угруповання досить двозначна, тобто кілька виключень з цієї вимоги визначені точно, але цього не можна сказати про інші бар’єри, які містять антидемпінгові мита та надзвичайні протекціоністські заходи. Повна інтеграція в угрупованнях привела б до ліквідації усіх цих бар’єрів, але те, що вони продовжують діяти (НАФТА та ін.) свідчить про неготовність країн далеко рухатись у цьому напрямку. Ймовірно, що через неточності у тлумаченні стаття слабко втілена в життя [11, с.327]. Питання відміни заходів нетарифного регулювання торгівлі та можливості їх застосування є досить складним. Для реалізації цього принципу необхідна повна уніфікація відповідного законодавства членів угруповання і механізмів його застосування. Так, для відміни санітарно-гігієнічного контролю необхідна імплементація єдиних норм та процедур в цій сфері, щодо технічних бар’єрів в торгівлі, то потрібно уніфікувати технічні вимоги та стандарти, встановити єдиний порядок чи взаємно визнавати результати перевірок відповідності, а єдиного законодавства по конкуренції вимагає відмова від антидемпінгу у взаємній торгівлі. Аналогічно і щодо торгівлі послугами, зокрема яка здійснюється шляхом інвестицій (створення підприємств, наприклад банків) в економіку країни-партнера, інвестицій в інші сектори економіки, створення єдиного ринку робочої сили. Угруповання тим менше може претендувати на цілісність та тим більше виникатиме питань від третіх країн чим більше буде вилучень. Проте, лібералізація торгівлі послугами, переміщення капіталів та робочої сили можуть починатись значно пізніше ніж створення ЗВТ та МС, і вимагати прискорення цього процесу немає підстав [12, с. 6]. Тому передбачати вплив лібералізації, враховуючи особливості торгівлі послугами.

Крім того, якщо якась сторона пропонує збільшити ставку мита з порушення положення Угоди, то необхідно надати компенсацію [9, п.6]. До речі, на членів, які отримують перевагу від зменшення мит після створення МС чи укладання Угоди, що передує цьому, ГАТТ 1994 не накладає жодних зобов’язань щодо компенсаційного врегулювання стосовно інших складових територій [10, ст. XXIV: 6, п.6].

Шифф Моріс та Уінтерс Л.Алан зазначають, що стаття XXIV визначає умови за яких країни, які інтегруються можуть порушувати пункт про РНС, і вводить основні обмеження. Так, 1) угоди не повинні підвищувати в цілому рівень захисту проти країн-не членів; 2) повинні зменшувати внутрішні тарифи до нуля та відмінити "інші обмежувальні правила регулювання торгівлі" за виключенням тих, які дозволяються іншими статтями ГАТТ; 3) обмежувальні правила повинні бути скасовані практично для усієї торгівлі. Автори вважають, що логіка ГАТТ є переважно меркантилістською (підкреслює право торговельних партнерів на доступ до ринку) ніж економічною (увага має зосереджуватись на матеріальних витратах та вигодах політики). Перші два правила розумні з позиції меркантилізму, оскільки перше – зберігає недоторканість тарифних зобов'язань, друге дозволяє захищати пункт про РНС, роблячи його предметом виключення з правил "все або нічого", третє вимагає прийняття серйозних зобов'язань перед РІУ щодо охоплення секторів економіки. Значення стат. XXIV як орієнтира для розробки економічної політики полягає в тому, що перше забезпечує право третіх країн на доступ до ринку, а також перешкоджає посиленню протекціонізму, друге та третє не дозволяють урядам звести РІУ до обміну поступками, які викликають відхилення торгівлі, і допомагають уникнути політики "более болезненного создания торговли" [11, с. 326]. До речі, РІУ мають бути нотифіковані у ГАТТ, так до 1996 р. кожна з них перевірялась спеціально створеною робочою групою на відповідність стат. XXIV. З 69 робочих груп, які діяли включно до 1994 р. лише 6 змогли прийти до єдиної думки щодо відповідності РІУ вимогам статті, а інші - залишили питання відкритим, не роблячи висновків щодо їх відповідності статті XXIV. Шифф Моріс та Уінтерс Л.Алан стверджують: "РИС, полностью соответствующие требованиям ГАТТ, тем не менее, способны вызывать главным образом отклонение торговли; исключенные страны могут страдать от ухудшения условий торговли; может усиливаться протекционизм, а также возникнуть институты, которые сделают осуществление либеральных мер менее вероятным". Після заснування єдиного Комітету по регіональним торговельним угодам (КРТУ) для проведення перевірок, зрушень до кращого не спостерігалось [11, с.325-328].

МС та складові території ЗВТ повинні звітувати періодично перед Радою з торгівлі товарами про дію угоди, а також повідомляти про будь-які суттєві зміни та доповнення [10, п. 11]. У СОТ існує розуміння, що розгляд кожного елементу торговельного режиму ЗВТ чи МС на їх відповідність правилам СОТ не входить в завдання Комітету, проте в дійсності його робота досить детальна. Також ніде в ГАТТ не визначено в чому полягає ціль такого розгляду (чи обмежитись дослідженням впливу угруповання на світову торгівлю чи отримати сприятливу оцінку його дії) [12, с. 9]

Варто зазначити, про менш строгі правила щодо інтеграції для країн, які розвиваються. У 1979 р. було прийнято Дозвільне застереження (Enabling clause), яке ускладнює положення країн, які розвиваються. Стаття значно полегшує умови створення РІУ, до яких входять лише такі країни; при цьому усуває умови про охоплення торгівлі, дозволяє знижувати тарифи на взаємну торгівлю відповідно до їх бажання, та застосовувати нетарифні заходи у відповідності з критеріями, які можуть рекомендувати члени ГАТТ. Також вводить непрацюючу вимогу, щоб РІУ не заважали зниженню тарифів в межах РНС чи не створювали надмірних складнощів для інших сторін, які ведуть переговори [11, с.328].

Питання торгівлі послугами в умовах інтеграції розглянуто в Генеральній угоді про торгівлю послугами [13], у статті V "Економічна інтеграція", де зазначається, що метою укладення будь-якої угоди має бути полегшення торгівлі між його учасниками, вона не повинна призводити до збільшення загального рівня бар'єрів щодо інших членів поза цією угодою у певних секторах чи підсекторах порівняно з тим, що був до інтеграції (п.4). Крім того, Угода не перешкоджає її членам укладати угоди, що лібералізують торгівлю послугами, при цьому вони мають охоплювати істотну кількість галузей (кількість секторів, обсяг торгівлі, який зазнає впливу, і види поставок, тобто угода не повинна передбачати виключення будь-яких видів поставок, передбачається усунення діючих дискримінаційних заходів та/або заборона нових або більше дискримінаційних заходів. Варто зазначити, що постачальник послуг будь-якого Члена, що є юридичною особою заснованою відповідно до законів учасника угоди, може користуватися режимом РІУ, у разі здійснення ним важливих комерційних операцій на території учасників [13]. При цьому останні повинні сповіщати Раду з торгівлі послугами про будь-яку угоду, її значну зміну чи розширення, а також надавати інформацію на її запит (п.7). Учасники угоди, що впроваджуються на основі програми-графіка, мають надсилати звіти про хід дій Раді з торгівлі послугами, яка для їх вивчення може створити робочу групу. Рада може надавати рекомендації на основі звітів робочої групи. (п.7, с). Учасник угоди (інтеграція) не може через торговельні переваги, які можуть збільшитись у іншого її члена внаслідок участі, наполягати на компенсації в торгівлі (п.8). Якщо країни, що розвиваються є членами інтеграційних угруповань, то потрібно забезпечити гнучкість щодо усунення дискримінації з врахуванням рівня розвитку країн як в цілому, так і в окремих секторах та підсекторах (3 а), також може надаватись сприятливіший режим юридичним особам, які належать або контролюються фізичними особами учасників таких угод (до яких входять лише країни, які розвиваються) (3 б) [13, 3]. При цьому існують деякі винятки, зокрема члени не повинні застосовувати обмеження щодо міжнародних переказів та платежів за поточними операціями, не порушуються зобов'язання та права членів МВФ відповідно з Статтями Угоди про фонд, за умови, що на жодні операції з капіталом не встановлюються обмеження. Проте можуть вводиться чи зберігатись

обмеження на торгівлю послугами за виникнення труднощів з платіжним балансом, але вони повинні бути тимчасовими, не дискримінаційними та ін. [13] На державні закупівлі послуг, які здійснюються не для комерційних цілей, правила, пов'язані з інтеграційними угодами можуть не розповсюджуватись. Загальні винятки ГАТС (ст. XIV) розповсюджуються і на інтеграційні угоди [1, с. 75]. Допускається запровадження обмежувальних заходів необхідних для збереження громадського порядку чи захисту суспільної моралі; а також - здоров'я і життя людей, тварин, рослин; для забезпечення дотримання законів, які не суперечать цій Угоді, зокрема які мають відношення до запобігання використанню недобросовісної практики або наслідків невиконання контрактів в сфері послуг, захисту від втручання у приватне життя при обробці та розповсюдженні інформації приватного характеру, безпеки. Допускається застосування заходів несумісних з ст. XVII "Національний режим" за умови, що різниця у використанні заходів спричинена намаганням забезпечити справедливе або ефективне оподаткування чи збір прямих податків щодо послуг чи постачальників послуг інших членів, а також - ст. II "Режим найбільшого сприяння" за умови, що відмінність режиму є результатом угоди про уникнення подвійного оподаткування. Країни-члени також можуть застосовувати будь-які заходи, які вони вважають необхідними для захисту важливих інтересів їх безпеки, при цьому про їх застосування та припинення необхідно якомога повніше інформувати Раду з торгівлі послугами [13, ст. XIV]. Шифф Моріс та Уінгерс Л.Алан рекомендують дії вимог статей XXIV ГАТТ та V ГАТС поширити на РІУ країн, які розвиваються; забезпечити строгий нагляд за виконанням цих правил з боку КРТУ, особливо які стосуються охоплення та глибини лібералізації; для забезпечення права країн-не членів бути позбавленими впливу посиленого захисту використовувати процедуру врегулювання суперечностей [11, с. 336] До речі, якщо внаслідок укладення, розширення чи внесення суттєвих змін до угоди її член прагне відкликати чи змінити певне зобов'язання, то він повинен щонайменше за 90 днів подати повідомлення про таку зміну чи відкликання [13, ст. V, п.5].

Оскільки правила СОТ викликають деякі питання, то вчені пропонують вдатись до певних змін, реформ. Передбачається ширша лібералізація у межах РІУ (зокрема Бхагваті пропонував щоб для кожної групи тарифів єдиний зовнішній тариф МС був прив'язаний до мінімального тарифу для цієї групи, який діє між його членами; це має зменшити відхилення торгівлі, хоча повністю його не ліквідує), застосування певних вимог щодо умов застосування правил походження, зокрема Серра та ін. пропонують щоб вони не були більше обмежувальними ніж до створення РІУ. Хоча правило доречне, але нелегко може виконуватись, оскільки правила дозволяють маніпулювати і через технологічні зміни є потенційно складними. Доцільнішими є вимоги, які виключають маніпуляції цими правилами, зокрема щоб країни притримувались єдиної збірки правил, узгодженої на міжнародному рівні, або щоб преференційні правила країни були такими як і не преференційні. Р. Уонакот пропонує заборонити застосування правил походження, де тарифи сторін відрізняються, скажімо, менше ніж на два процентних пункти; заборонити використання правил по кожній товарній позиції до члена угоди, що має найнижчий тариф та ін. Ці правила можна було б прийняти, але вони видаються досить поверховими. Доцільним є строгіший нагляд за виконанням існуючих правил. Важливим було б точне визначення та нагляд за виконанням умови, що стосується в значній мірі усієї торгівлі. При цьому кількісний показник має бути цілком визначеним і високим, проте 80%, які відносяться до часу розгляду Римського договору і на які часто посилаються не є достатніми. Це не можна сказати і про 90 %, вченими пропонується після 10 років існування – 95%, а після 15 – 98%. Також корисним є стриманіше трактування "інших обмежувальних правил торгівлі", що містило б внутрішню заборону на встановлення явних бар'єрів, зокрема антидемпінгових мит та захисних заходів (включе підвищення створення торгівлі, оскільки останні сприяють збереженню рівня вітчизняного виробництва) та регулювання впливу правил походження на виключенні країни [11 (98), с.330-333]. На думку С.В. Чернишова те, що дія інтеграційного угруповання має розповсюджуватись на визначальну частину економічних відносин відповідно до п.8 ст. XXIV ГАТТ та п. 1(а) ст. V ГАТС зумовлено вимогами справедливої конкуренції. Простіше було б інтегруватись, відмінюючи торговельні бар'єри по тих позиціях, які менш вразливі, проте це призвело б до створення псевдо інтеграційних угруповань, і надавало б їм у відносинах з партнерами невинуваті конкурентні переваги [12, с.5-6]

Для забезпечення "динаміки лібералізму" пропонується звернути увагу на часові межі. На думку Срінівасана створення РІУ варто дозволяти лише на час, при чому усі пільги, які надає угода мають розповсюджуватись, скажімо, протягом п'яти років на усі країни, проте це фактично є заборонаю на створення РІУ. Також зазначають, що вимога приймати в РІУ будь-яку країну, яка готова виконувати його правила сприяє динамічному розвитку лібералізму та зменшує несприятливий вплив угод на виключені країни. Проте часто існують географічні обмеження, та інші особливості, що піддають сумніву таку можливість [11, с. 333].

В першій половині 90-х рр. дослідники світового банку сформували критерії для визначення наскільки створення інтеграційного угруповання відповідає інтересам міжнародної економіки в цілому, зокрема: угоди повинні охоплювати усі галузі економіки; перехідний період не повинен перевищувати 10 років, причому включати чіткий графік лібералізації в окремих галузях; лібералізація торгівлі на умовах РНС повинна передувати чи супроводжувати створення інтеграційного угруповання, особливо якщо спочатку тарифи є високими; загальний митний тариф МС не повинен перевищувати найнижчий тариф,

який існував у країні з найнижчим тарифом у відповідній галузі, чи навіть найнижчий тариф в межах РНС; правила прийому нових членів мають бути ліберальні; правила визначення країни походження товару не повинні бути інструментом протекціонізму в межах угруповання, але повинні – прозорими; необхідний швидкий перехід до найрозвиненіших форм інтеграції, оскільки вони забезпечують раціональніший розподіл і використання факторів виробництва (ФВ); після створення угруповання антидемпінгові правила не повинні використовуватись в його межах, але мають бути встановлені чіткі правила щодо їх застосування відносно третіх країн [14, с.370]. Доцільно звернути увагу про необхідність переходу до вищих форм інтеграції, оскільки це крім низки переваг сприяє ефективнішому використанню ФВ.

Враховуючи переваги, цілком очевидним є і виникнення суперечок, що можуть бути спричинені інтеграційними процесами. Так, у Домовленості про тлумачення йдеться про врегулювання суперечок, де зазначається про застосування статей XXII та XXIII ГАТТ 1994. При чому якщо Орган врегулювання суперечок (ОВС) робить висновок про недотримання певного положення ГАТТ 1994, то відповідальний член СОТ повинен вдатись до заходів щодо його дотримання, проте якщо це забезпечити неможливо, то застосовують положення стосовно компенсації та тимчасового припинення поступок або інших зобов'язань [10, ст. XXIV: 12]. Так, кожна сторона повинна доброзичливо розглядати подання, які можуть вноситись іншою стороною щодо питань, які впливають на реалізацію Угоди та надавати можливість для відповідних консультацій. Якщо країна вважає, що перевага, якою вона повинна користуватись за цією Угодою (ГАТТ) ушкоджується чи усувається, або якщо досягнення якоїсь цілі Угоди ускладнюється через невиконання іншою стороною своїх зобов'язань тощо, то вона може надати письмові пропозиції відповідній стороні чи сторонам. Коли протягом розумного періоду часу питання не буде задовільно врегульовано, то справу можуть передати на розгляд членів організації [9]. Чернишов С.В. зазначає: “Ограниченные возможности “преследовать” таможенный союз или зону свободной торговли на основании ст. XXIV ГАТТ побуждают государства либо пытаться урегулировать возникающие проблемы в двустороннем порядке, либо обращаться к стандартным процедурам ВТО по разрешению споров” [12, с. 9].

Також було створено Орган врегулювання суперечок (ОВС), його ж функції виконує Генеральна рада. Так, ОВС засновує третейські групи, приймає чи відхиляє доповіді останніх та Апеляційного органу, надає право на призупинення поступок та інших зобов'язань; здійснює моніторинг за виконанням прийнятих рішень та ін. Більшість рішень ОВС виконуються хоча це вимагає, як правило, багато часу. Лише держави-члени СОТ мають право доступу до ОВС, але ні юридичні ні фізичні особи. Варто зазначити, що на своїх членів організація не може подавати скарги, як і навпаки [4, с. 350]. Так, якщо член ВТО вважає, що були порушені його інтереси внаслідок створення чи функціонування інтеграційного угруповання, то на його запит ОВС ініціює процедуру розгляду в порядку встановленому Домовленістю про правила та процедури вирішення суперечок, для чого скликається третейська група. До речі, на рішення останньої може бути подана апеляційна скарга. У випадку доведення порушення правил СОТ, країни-порушники у визначений строк ОВС повинні його усунути, в протилежному випадку позивач має право тимчасово призупинити поступки, які надаються членам інтеграційного угруповання. Або в якості компенсації порушники надають позивачу торговельні поступки, в яких він зацікавлений. До речі, починаючи з 1948 р. за всю історію існування можливості призупинення поступок лише кілька разів члени СОТ реалізували це право. Особливо варто зазначити, що зумовлено це тим, що, як правило, призупинення поступок переважно завдає збитки споживачам країни, яка вдається до призупинення поступок ніж державі-порушнику [15, с.2]. Смбалян А.С. звертає увагу, що Ніколаос Лавранос (відомий дослідник у сфері вирішення міжнародних торговельних суперечок) в питанні співвідношення права СОТ та Угод про регіональну інтеграції відмічає два підходи: 1) моністичний, відповідно до якого СОТ надає право на створення інтеграційних угруповань своїм членам; але лише в тій мірі, в якій вони створюють підсистему відносно СОТ, тобто встановлюється пріоритет останньої відносно угруповань; 2) дуалістичний – інтеграційні об'єднання та СОТ є незалежними між собою, при цьому їх діяльність характеризується співробітництвом та взаємодоповнюваністю, а з іншого боку – конкуренцією, тобто відносини мають горизонтальний характер. Другий підхід, на думку Н.Лавраноса є вірнішим, оскільки Домовленість про правила і процедури врегулювання суперечок (ДВС) не встановлює пріоритету механізму врегулювання суперечок в межах СОТ над процедурами вирішення суперечок, які діють в межах інтеграційних угруповань, і тому між ними на практиці не може бути формальної ієрархії. Смбалян А.С. підтримує другий підхід, зазначаючи, що угоди СОТ та угоди підписані в межах інтеграційних угруповань володіють однаковою юридичною силою всупереч стереотипу, що перші мають перевагу. Разом з тим нормативно-правова база угод тісно пов'язана з правилами СОТ, оскільки вони регулюють більшість сфер пов'язаних з міжнародною торгівлею товарами, послугами, захистом інтелектуальної власності та інвестицій. Тому часто основою для вирішення передбачуваного порушення може бути і угода СОТ, і угода інтеграційного угруповання. До речі, в ДВС відсутня вимога, що до подачі скарги у ОВС суперечка має розглядатись національними судовими органами, при чому ні Апеляційний орган, ні третейські групи не вповноважені відхиляти позови по суперечках, які слідує з угод СОТ. Отже, відносини між регіональними органами правосуддя та ОВС мають горизонтальний характер, і між ними існує ймовірність виникнення конфлікту юрисдикції, оскільки у позивача може виникнути формальне право подати скаргу одночасно в регіональний судовий орган та ОВС. В практиці ГАТТ/СОТ прецедентів

вирішення суперечок пов'язаних з умовами регіональної інтеграції небагато. Найбільший інтерес в контексті співвідношення процедур вирішення суперечок представляють рішення ОВС у зв'язку із забороною ввезення на територію Бразилії відновлених шин та введеними Мексикою обмежувальних заходів стосовно безалкогольних напоїв. [15, с.2]. Є підстави вважати, що проблема конфлікту юрисдикції між регіональними органами правосуддя та ОВС СОТ з часом зростатиме. Хоча існують значні процесуальні відмінності у їх діяльності, в основі ж - функціонування лежать одні принципи, тому вироблення правил, спрямованих на недопущення дублюючого судочинства є непосильним завданням. Так, проф. Джуста Паувелін зазначає, що для недопущення дублюючих процедур та захисту обмежених ресурсів, що особливо стосується країн, які розвиваються, угоди про регіональну інтеграцію повинні включати застереження про виключення підсудності, яка встановлює, що як тільки суперечка представлена на розгляд регіонального органу правосуддя чи СОТ, іншим судовим органом повторно розглядатись таке питання не може. Якщо дві країни є членами одного інтеграційного угруповання, і одна з них вважаючи, що друга неправомірно ввела відносно її товарів антидемпінгові мита, подала скаргу в регіональний судовий орган і програвши суперечку подає позов до ОВС СОТ, то в даному випадку ідентичними є предмет та сторони суперечки, але відмінні підстави позовів. Так, в першому випадку позивач посилається на порушення угоди угруповання, а в другому – Угоду про застосування статті VI ГАТТ, так званий Антидемпінговий кодекс СОТ. Формальна відповідь на питання чи може третейська група, посилаючись на принципи *res judicata* та застереження про виключення підсудності відносно аналогічного позову відхилити його буде негативною. Проте, якщо застереження про виключення підсудності діятиме відносно аналогічної суперечки, то позов може бути відхилений. Також проблема співпадаючої юрисдикції могла б бути вирішена за допомогою комплексного розгляду суперечки. Так, орган правосуддя, якому передана суперечка може розглядати його в ширшому контексті, тобто у світлі правового регулювання СОТ і відповідного регіонального угруповання. Причому, такий комплексний розгляд *суперечки* враховує усі факти та правові аспекти і не веде до його розщеплення та відповідає інтересам правосуддя найбільшою мірою. Крім того, не варто також виключати можливість об'єднання позовів. При цьому найреалістичнішим рішенням проблеми дублюючого судочинства є використання суддівських технік, реалізація яких не вимагає перегляду існуючої нормативно-правової бази на предмет розширення юрисдикції органів правосуддя та/чи внесення до неї додаткових принципів та застережень. Для чого необхідно розробити нові підходи, гнучкіші методи тлумачення процесуальних принципів, які відповідають сучасним умовам відправлення міжнародного правосуддя [15, с.4, 5]. Гужва І.Ю. зазначає “Механізм вирішення суперечок в рамках СОТ є центральним елементом, що забезпечує безпеку та передбачуваність міжнародної торгової системи” [16, с. 8]. Крім того, виходячи з укладених угод, він посилює права та обов'язки сторін й прояснює положення досягнутих домовленостей відповідно до загальних правил інтерпретації міжнародного публічного права. При цьому, можливість проведення незалежного розслідування, яке може ініціювати кожен член СОТ є одним з основних пріоритетів механізму вирішення суперечок в її межах [16, с. 8].

До речі, спостерігається значна кількість торговельних суперечок між окремими країнами, при цьому найбільше їх ініційовано США та ЄС (табл. 1).

Таблиця 1.

Особливості країн, які найчастіше були учасниками торговельних суперечок СОТ, 1995-2018 р.

№ п/п	Основні країни-ініціатори суперечок	Кількість ініційованих суперечок	Кількість країн проти яких ініційовано суперечки	Країна, до якої найбільше ініційовано суперечок, їх кількість	Кількість потифікованих РТУ	Найрозвиненіші інтеграційні угруповання, членами яких є країни	Країни проти яких ініційовано суперечки	Кількість торговельних суперечок
1	США	116	31	Китай (21) ЄС (19)	14	НАФТА	США	136
2	ЄС	97	17	США (33), Індія (10)	42	ЄС	ЄС	84
3	Канада	38	9	США (19), ЄС (9)	13	НАФТА	Китай	39
4	Бразилія	31	11	США (11), ЄС (7)	11	МЕРКОСУР	Індія	25
5	Мексика	24	9	США (9), Китай (4)	17	НАФТА	Аргентина	22
6	Індія	23	8	США (10), ЄС (7)	18	-	Канада	22
7	Японія	23	11	США (8), інші по 2 і 1	15	-	Бразилія	16
8	Аргентина	20	7	ЄС (6), Чилі (6), США (5)	10	МЕРКОСУР	Республіка Корея	16
9	Республіка Корея	18	4	США (12), ЄС (3)	19	-	Японія	15
10	Китай	15	4	США (10), ЄС (5)	19	-	Мексика	14
11	Україна	7	5	Російська Федерація (3)	18	-	Україна	4

Джерело: складено автором на основі [17], [18]

З таблиці видно, що крім Республіки Кореї, Індії, Китаю та Японії найбільше участь у торговельних суперечках брали США, Мексика, ЄС, Бразилія та Аргентина, тобто члени розвинених інтеграційних угруповань, зокрема НАФТА, ЄС та МЕРКОСУР. Причому проти найбільшої кількості країн суперечки ініціювали США, ЄС, Бразилія, Японія та Мексика, також до ЄС та США теж було ініційовано найбільше суперечок. З наведеного видно, що члени інтеграційних угруповань ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, а також чотири азійських країни Японія, Республіка Корея, Китай та Індія брали найбільшу участь у торговельних суперечках. Кількість суперечок для нових членів ЄС була незначною, спостерігались вони і між країнами МЕРКОСУР, проте для США це було характерно як в, так і поза межами НАФТА.

Інтеграційні угруповання, до яких входять не лише члени СОТ, не відповідають вимогам п. 5 ст. XXIV, що передбачає створення таких об'єднань лише між територіями членів СОТ. Хоча в дійсності сформувались механізми визнання таких угруповань, зокрема: голосування за пропозиціями, які не повністю узгоджуються з вимогами даної статті [9, п. 10 ст. XXIV], а також процедура звільнення від зобов'язань або механізм Waiver, що передбачає надання права членам СОТ відступити тимчасово від загальних правил [19]. Наведені механізми передбачають ухвалення рішення Міністерською конференцією СОТ, проте різною кількістю голосів. Отже, створення ЗВТ між членами та не членами СОТ з позицій *de lege ferenda* є досить ймовірним, так як у праві СОТ її створення не заборонене, а лише є умова про сумісність з правилами СОТ такої ЗВТ [4, с.351]. До речі, країни, які не є членами СОТ, у своїй торговельній угоди включають стандартні застереження, які передбачають виключення з РНС для інтеграційних угруповань, в яких вони можуть бути членами. Це положення має досить загальний характер і не передбачає, як правило, до таких угруповань ніяких спеціальних вимог. Варто зазначити, що практично всі активні в міжнародній торгівлі країни, які не є членами СОТ намагаються приєднатись до неї і, звичайно, вони прагнуть керуватись її нормами та правилами у своїй торговельній політиці [12, с. 10]. Це підкреслює важливість як членства у СОТ так і інтеграції, та доречності врахування вимог організації в підписанні регіональних угод.

До речі, більшістю в дві третини голосів Сторони можуть схвалити пропозиції, які не повністю відповідають вимогам п. 5-9 Статті XXIV, якщо вони ведуть до створення МС, ЗВТ [9, п.10 ст. XXIV]. У Статті IX Угоди про заснування СОТ зазначається про продовження прийняття рішень шляхом досягнення консенсусу як це здійснювалось відповідно до ГАТТ 1947, але у разі неможливості, якщо не передбачено іншого, питання вирішується голосуванням. Рішення Конференції міністрів та Генеральної ради приймаються більшістю голосів за умови, що інше не передбачено в цій Угоді чи відповідній багатосторонній торговельній угоді [19]. Рада згідно з ст. XXV ГАТТ повинна приймати рішення щодо схвалення планів створення інтеграційного угруповання більшістю голосів, на практиці ж це здійснюється на основі консенсусу [1, с.73]. Так, згідно з статтею XXV (ГАТТ 1947) рішення приймаються більшістю внесених голосів, якщо інше не встановлене Угодою (п.4), причому кожна сторона має право одного голосу на усіх зборах (п.3). [9]. Також регіональні та місцеві урядові органи та установи мають дотримуватись положень цієї Угоди [9]. Зазначимо, що в останній час переговори ведуться по двох напрямках – першим пріоритетом є досягнення транспарентності (легше досягти порівняно з системними питаннями), і також існують серйозні розбіжності між членами угруповань та СОТ щодо оцінки відповідності угод правилам організації. До речі, з усіх випадків розгляду та нотифікації РТУ між їх членами та ВТО консенсус було досягнуто лише один раз – при розгляді Угоди про МС між Чехією та Словачією після розпаду Чехословачії [2, с. 119]. За п'ятдесят років існування ГАТТ, а потім СОТ створено механізм регулювання інтеграційних процесів, але їх складність (суттєві відмінності між угрупованнями, численні [12, с. 9] напрямки впливу на інтереси як учасників інтеграції, так і третіх країн), обмежують ефективність регулюючого механізму [12, Чернышев, с. 10].

Переговорна група СОТ по правилах затвердила та відправила до Комітету з торговельних переговорів документ “Новий механізм транспарентності СОТ” (New WTO Transparency Mechanism) для усіх угод (в липні 2006 р.). Прийняття цього документу, на думку Паскаля Ламі (був генеральним директором СОТ) означає перші кроки з розробки механізму створення й регулювання РТУ в межах організації, який встановлює процедури раннього повідомлення про угоди, які готують підписати та їх нотифікації у СОТ. Передбачалось, що дата фактичного представлення всіх документів до Секретаріату вважатиметься моментом нотифікації РТУ, а перевірку угод, які діють на основі дозвільного застереження (торговельні преференції між країнами, які розвиваються) здійснюватиме Комітет з торгівлі та розвитку. Проте, механізм є тимчасовим заходом [2, с. 119]. Чернышев С.В. зазначає: “норми ВТО являються, при всех их недостатках, единственной разработанной в международном экономическом праве основой для определения и регулирования процессов экономической интеграции” [12, , с. 10]

В.І.Муравйов зазначає: “Важливою особливістю угод ЄС про створення ЗВТ є те, що їх укладають відповідно до вимог СОТ” [4, с.356]. Практично усі угоди про асоціацію включають положення про створення ЗВТ, які ґрунтуються на правилах ГАТТ/СОТ [4, с.356].

Тобто хоча існує чимало питань щодо міжнародної економічної інтеграції у вимогах СОТ, останні продовжують займати одне з визначних місць в укладанні РТУ. Це підкреслює важливість для країн як МЕРКОСУР, так багатосторонніх відносин, сприяє ефективному розвитку як окремих угруповань, так і торгівлі з третіми країнами.

Висновки. Отже, розвиток МЕРКОСУР, укладання регіональних угод регулюються вимогами СОТ, причому в Угоді ГАТТ дається визначення ЗВТ та МС. Слід зауважити, що в документах СОТ йдеться про

рівень зовнішніх торговельних бар'єрів, лібералізацію в межах угруповань, торгівлю послугами, інтеграцію між країнами, які розвиваються, вирішення суперечок та низку інших питань. Проте наявність невизначеності окремих формувань сприяла поглибленню досліджень, а також ухваленню Доволеності про тлумачення. Крім того, слід врахувати, що у СОТ створюються відповідні органи з метою розвитку інтеграційних процесів, визначено термін створення угруповань, розробляються в разі необхідності відповідні рекомендації. І хоча існують деякі розбіжності, СОТ має вагоме значення для створення інтеграційних угруповань, їх розвитку, а також впливу на треті країни причому не лише для членів організації. Тому ці вимоги необхідно обов'язково враховувати, але також і особливо зосереджуватись на змісті окремих положень, що дозволить враховувати внутрішні інтереси при підписанні РТУ.

Література.

1. Международная экономическая интеграция: учеб. пособие / [Н.Н. Ливенцев, В.Н. Харламова, В.Б. Буглай, Д.А. Алешин и др.]; под ред. Н.Н.Ливенцева; Московский гос. ин-т международных отношений (ун-т).–М.: Экономистъ, 2006. –430 с.
2. Исаченко Т. Региональные торговые соглашения и их роль в мировой торговле /Т. Исаченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mgimo.ru/filesserver/books/rami4konvent/t5-isachenko.pdf
3. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence. World Trade Report, 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf
4. Зони вільної торгівлі на початку XXI століття: монографія / [О.І. Шнирков, А.С.Філіпенко, А.П.Румянцев, В.Г.Андрійчук та ін.]; за ред. О. І. Шниркова, В.І. Муравйова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : Київський університет, 2013. - 399 с.
5. Шишков Ю.В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. В. Шишков. - М.: НП "III тысячелетие", 2001. - 480 с.
6. Гурова И., Сфремова М. Конкурирующие теории региональной экономической интеграции: сравнительный анализ / И. Гурова, М. Сфремова // // Власть. - 2013. - № 8.- С. 35-38.
7. The Future of the WTO: Addressing Institutional Challenges in the New Millennium. Report by the Consultative Board to the Director-General Supachai Panitchpakdi. Geneva, 2004.- 86. p.
8. Хокман Б., Шифф М., Гото Ю. Выгоды региональной интеграции / Б. Хокман, М. Шифф, Ю. Гото. – Глава 13. - с. 191-208. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/WBI-Training/Ch13.pdf>
9. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947): Міжнародний документ від 30.10.1947, СОТ [ред. від 15.04.1994]. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_264/page
10. Доволеність про тлумачення Статті XXIV Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року // Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року [від 15.04.1994]. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_003
11. Шифф М., Уинтерс Л. А. Региональная интеграция и развитие / М. Шифф, Л. А. Уинтерс; пер. с англ. - М. : Весь мир, 2005. – 376 с.
12. Чернышев С.В. Региональная экономическая интеграция и правила ВТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/3.5.pdf>
13. Генеральна угода про торгівлю послугами: СОТ; Міжнародний документ від 15.04.1994, СОТ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/981_017.
14. Киреев А.П. Международная экономика: учебное пособие: в 2-х ч. / А.П. Киреев; Часть I. - М.: Международные отношения, 1999. Ч.1.– С.416.
15. Смбалян А.С. ВТО и региональные интеграционные объединения: соотношение “правовых сил” в урегулировании торговых споров // Российский внешнеэкономический вестник. – 2011. - №8. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/o2070.html>
16. Гужва І.Ю. Механізм вирішення торговельних суперечок в СОТ: теоретичні аспекти і сучасна практика в Україні та світі / І.Ю. Гужва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015.- Вип. 13. – С.8-13.
17. Disputes by member / World Trade Organization [Electronic Resource]. – Mode of access: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm
18. Participation in Regional Trade Agreements / World Trade Organization [Electronic Resource]. – Mode of access: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_participation_map_e.htm
19. Угода про заснування Світової організації торгівлі; Міжнародний документ від 15.04.1994, СОТ [ред. 27.11.2014]. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_342

References

1. Mezhduнародnaia ekonomycheskaia yntehratsiya: ucheb. posobie / [N.N. Lyventsev, V.N. Kharlamova, V.B. Buhlai, D.A. Aleshyn y dr.]; pod red. N.N.Lyventseva; Moskovskiy hos. yn-t mezhduнародnikh otnoshenyi (un-t).–M.: Ekonomyst', 2006. –430 s.
2. Ysachenko T. Rehyonalnie torhovie sohlashenyia y ykh rol v myrovoi torhovle /T. Ysachenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.mgimo.ru/filesserver/books/rami4konvent/t5-isachenko.pdf

3. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence. World Trade Report, 2011. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf
4. Zony vilnoi torhivli na pochatku XXI stolittia: monografiia / [O.I. Shnyrkov, A.S.Filipenko, A.P. Rumiantsev, V.H.Andriichuk ta in.]; za red. O. I. Shnyrkova, V.I. Muraviova ; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. - Kyiv : Kyivskiy universytet, 2013. - 399 s.
5. Shyshkov Yu.V. Yntehratsyonnie protsessi na porohe XXI veka. Pochemu ne yntehruiuitsia stranu SNH / Yu. V. Shyshkov. - M.: NP "III tisiacheletye", 2001. - 480 s.
6. Hurova Y., Yefremova M. Konkuryuiushchye teoryy rehyonalnoi ekonomycheskoi yntehratsyy: sravnytel'nyy analiz / Y. Hurova, M. Yefremova // // Vlast. - 2013. - № 8.- C. 35-38.
7. The Future of the WTO: Addressing Institutional Challenges in the New Millennium. Report by the Consultative Board to the Director-General Supachai Panitchpakdi. Geneva, 2004.- 86. p.
8. Khokman B., Shyff M., Hoto Yu. Vihodu rehyonalnoi yntehratsyy / B. Khokman, M. Shyff, Yu. Hoto. – Hlava 13. - s. 191-208. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/WBI-Training/Ch13.pdf>
9. Heneralna uhoda z taryfiv i torhivli (HATT 1947): Mizhnarodnyi dokument vid 30.10.1947, SOT [red. vid 15.04.1994]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_264/page
10. Domovenist pro tlumachennia Statti XXIV Heneralnoi uhody z taryfiv i torhivli 1994 roku // Heneralna uhoda z taryfiv i torhivli 1994 roku [vid 15.04.1994]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_003
11. Shyff M., Uynters L. A. Rehyonalnaia yntehratsyia y razvytye / M. Shyff, L. A. Uynters; per. s anhl. - M. : Ves myr, 2005. – 376 s.
12. Chernishev S.V. Rehyonalnaia Ekonomycheskaia yntehratsyia y pravyla VTO [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/3.5.pdf>
13. Heneralna uhoda pro torhivliu posluhamy: SOT; Mizhnarodnyi dokument vid 15.04.1994, SOT. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/981_017.
14. Kyreev A.P. Mezhdunarodnaia ekonomyka: uchebnoe posobyе: v 2-kh ch. / A.P. Kyreev; Chast I. - M.: Mezhdunarodnie otnosheniya, 1999. Ch.1.– S.416.
15. Smbatian A.S. VTO y rehyonalnie yntehratsyonnie ob'edyneniya: sootnosheniye "pravovikh syl" v urehulyrovanyy torhovikh sporov // Rosyyskiy vneshneekonomycheskiy vestnyk. – 2011. - №8. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.center-bereg.ru/o2070.html>
16. Huzhva I.Iu. Mekhanizm vyrishenniia torhovelnykh superechok v SOT: teoretychni aspekty i suchasna praktyka v Ukraini ta sviti / I.Iu. Huzhva // Naukoviy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. – 2015.- Vyp. 13. – S.8-13.
17. Disputes by member / World Trade Organization [Electronic Resource]. – Mode of access: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm
18. Participation in Regional Trade Agreements / World Trade Organization [Electronic Resource]. – Mode of access: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_participation_map_e.htm
19. Uhoda pro zasnuvannia Svitovoi orhanizatsii torhivli.; Mizhnarodnyi dokument vid 15.04.1994, SOT [red. 27.11.2014]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_342

Рецензія/Peer review : 12.03.2018

Надрукована/Printed :05.04.2018

Прорецензовано редакційною колегією